

Korstog mod de hedenske svenskere

Nye perspektiver på Kalmarledingen 1123/1124

JANUS MØLLER JENSEN

This article places the so-called Kalmar expedition 1123 or 1124 within the general framework of crusading activities and expeditions in the years 1120–1126 initiated by Pope Calixtus II. It argues that Denmark and Norway formed part of the political and family networks which played an important role in the extension and organization of the crusade in the first decades of the twelfth century. It thus contributes to the current debate concerning how crusade ideology was used and influenced conflicts in different frontier regions of Christendom in the first half of the twelfth century.

Der var engang, hvor skandinaviske historikere næsten kunne konkurrere om at placere deres respektive lande på kortet over de korstogsførende nationer.⁵² I 1827 udgav den svenske præst og professor i historie, Ebbe Samuel Bring, en undersøgelse af skandinavernes valfarter og korstog til det Hellige Land især tilskyndet af, at Sverige var blevet ganske overset i den danske historiker og antikvar Lauritz Schebye Vedel Simonsens afhandling *Historisk Udsigt over Nordiske Valfarter og Korstog til det hellige Land og sammes væsentligstes Følger for Norden*, der udkom i 1813.⁵³ Denne konkurrence var et udtryk for skandinavisk korstogsforsknings guldalder, der begyndte i anden halvdel af 1700-tallet og kulminerede med den franske greve og internationalt anerkendte korstogsforsker Paul Riants store værk *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte au temps des croisades*, der udkom i 1865 og blev oversat til

⁵² Denne artikel er blevet til som en del af arbejdet med et forskningsprojekt støttet af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation ved Syddansk Universitet med titlen *Scandinavia and the Holy War. Crusade in Literature, Liturgy and Politics, 1100–1650*.

⁵³ Bring 1827. Bring argumenterede, at svenskere havde deltaget i korstogene lige fra begyndelsen, selvom hans eneste 'sikre og uafviselige' vidnesbyrd var Herman Korners *Chronica novella* fra o. 1400. Frederik Münter havde kort omtalt svensk deltagelse i korstogene i sin besvarelse af en prisopgave om korstogenes indflydelse på Norden stillet af *Det danske kongelige Videnskabernes Selskab* i 1796, men citerede ingen kilder fra tiden før det tredje korstog, Münter 1798: 370–373. Den var tidligere trykt på dansk i månedsskriftet *Minerva* (bd. 45, juli 1796, s. 1–23), men var ikke blevet tildelt en medalje, jf. J.M. Jensen 2007a: 3–4.

dansk i 1868.⁵⁴ Siden har fulgt en periode, hvor korstogene gled ud i periferien af skandinavisk middelalderforskning og i bedste fald blev betragtet som et skalkeskjul for andre 'virkelige' motiver (se også Lind 2005: 264–283).

Det billede er nu ved at ændre sig. I stedet er det blevet påpeget, at korstogs-ideologien var en central del af kongeideologien i 1100 og 1200-tallet i Skandinavien. Skandinaverne deltog ikke bare i korstogene til det Hellige Land. Korstogs-ideologien fik med det samme indflydelse på opfattelsen og legitimeringen af krigen imod de hedenske nabofolk i Østersøområdet. Etableringen af et dansk stort dansk rige i Østersøområdet og integrationen af Finland i den begyndende svenske statsdannelse skyldtes en serie danske og svenske korstog (Lind *et al.* 2006; C.S. Jensen 2018). Men også i kampen om magten mellem og internt i rigerne fik korstogs-ideologien stor betydning (J.M. Jensen 2007b; K.V. Jensen 2001; 2002). Det betyder selvfølgelig ikke, at der ikke også var alle mulige økonomiske og magtpolitiske grunde eller motiver bag magtkampene og ekspansionen, men det var ikke ligegyldigt, hvordan krigen blev fremstillet eller legitimeret,⁵⁵ og her påvirkede korstogene uden tvivl også krigen i nord (f.eks. K.V. Jensen 2011; J.M. Jensen 2013). Men hvor tidligt skete dette?

Kampen om magten i Østersøområdet kom med kristendommens udbredelse naturligvis til at få en religiøs dimension. Magthavere kunne knytte an til både den nye og gamle religion i områderne. I hvert fald fra midten af 1000-tallet kæmpede danske og kristne vendiske krigere mod hedenske politiske rivaler til gengæld for åndelige belønninger og løfter om martyrstatus (Adam af Bremen 1968: 163–164; 2000: 153; K.V. Jensen 2004). Det byggede på ideer, som primært udsprang af den politiske kamp mellem kejser og pave (Tyerman 2006: 27–89; jf. J.M. Jensen 2003). Selvom man havde lovet åndelige belønninger til krigere, der ville kæmpe reformpavedømmets sag, for bevarelsen af freden, udbredelsen af kristendommen både i Nord- og Østeuropa eller mod muslimer især på den iberiske halvø siden midten af 1000-tallet, fik det første korstog (1095–1099) afgørende betydning for opfattelsen af hellig krig. Korstoget blev en model og eksempel til efterfølgelse, der kunne kopieres andre steder. Allerede i 1108 blev kampen mod de hedenske vendere, som de slaviske folkeslag på Østersøens sydlige bredder kaldes med en fællesbetegnelse, sidestillet med korstoget til det Hellige Land i et generelt opråb til krig i de vendiske

⁵⁴ Riant 1865; 1868. For en gennemgang af den ældre litteratur jf. J. M. Jensen 2007a: 2–9, 342–347.

⁵⁵ Det er for nyligt blevet fremført, at man i nyere dansk korstogsforskning har lagt for stor vægt på religiøse motiver, jf. diskussionen i Nedkvitne 2002; J.M. Jensen 2007a: 87–88. Spørgsmålet er, om man overhovedet kan skelne på denne måde mellem religiøse og verdslige motiver. Derimod er det ikke ligegyldigt, hvordan man legitimerer krig, jf. J.M. Jensen: 2007a: 20–24; Housley 2002.

områder – “vores Jerusalem”, som det kaldes. Der må have ligget nogle større politiske forhandlinger bag opråbet. I hvert fald gav den danske kong Niels (1104–1134) sit tilsagn til at deltage.⁵⁶

På trods af den store fokus, der har været på studiet af korstogene i Danmark i det forgangne årti, har første halvdel af 1100-tallet endnu været relativt uudforsket, selvom det på baggrund af kong Niels tilsagn om at deltage i 1108 korstoget – der muligvis aldrig blev gennemført – kortfattet er blevet fremført, at kong Niels i det hele taget førte en aktiv korstogspolitik i Østersøområdet (Lind *et al.* 2006: 34–48). Siden er der blevet lagt flere lag på forståelsen af baggrunden for den danske deltagelse i det første korstog, Erik Ejegods eget korstog til Jerusalem i 1103 og korstogets betydning i rivaliseringen mellem de forskellige grene af kongeslægten i 1130'erne ikke mindst i kraft af Kurt Villads Jensens banebrydende disputats om korstogets udvikling og betydning i henholdsvis Danmark og Portugal (K.V. Jensen: 2011; J.M. Jensen, 2007b; 2012).

Det skyldes vel delvist de få samtidige kilder, at det ikke for alvor er blevet belyst, i hvor høj grad korstogene spillede en rolle allerede i begyndelsen af århundredet for opfattelsen af de danske krige i Østersøområdet. I stedet er man nødsaget til at bruge de narrative fremstillinger fra slutningen af århundredet eller første del af 1200-tallet, hvad enten det drejer sig om latinske krøniker eller sagaerne. Selvom de er forholdsvist tæt på de begivenheder, de beskriver, er problemet, at de muligvis fremstiller begivenhederne i starten af 1100-tallet i lyset af deres samtids korstog, der var langt mere institutionaliserede, end de var i begyndelsen af århundredet, ligesom teologien bag korstogene også først blev præciseret eller udviklet i løbet af 1100-tallet (se f.eks. Tyerman 2011; J.M. Jensen 2003).

Det er imidlertid vigtigt i en international sammenhæng at få belyst, hvordan korstogene påvirkede opfattelsen af krig i Europas forskellige regioner eller grænseområder i årtierne umiddelbart efter det første korstog med henblik på at komme til en større forståelse af udviklingen af korstogsideologien på et mere overordnet plan. Der har været en klar erkendelse af, at korstogsideologien udviklede sig i første halvdel af 1100-tallet. Ikke mindst i lyset af begivenhederne under og efter det første korstog, men i høj grad også som et resultat af ideernes implementering i andre af kristendommens grænseegne (se f.eks. Hehl 1994; Housley 1992; K.V. Jensen 2011). Det var først i løbet af denne proces, at de karakteristiske træk ved korstog såsom ritualer med at tage korset og de privilegier, der fulgte med, udstedelsen af officielle pavebullaer etc., selvom de fandtes fra og med det første korstog, blev fuldt institutionaliseret og det samtidigt blev utvetydigt, at det kun var paven, der kunne pro-

⁵⁶ *Urkundenbuch des Erzstifts Magdeburg*, nr. 193, s. 249–252; *Diplomatarium Danicum* 1. rk., bd. 2, nr. 39, s. 83–85 [uddrag]. Se Knoch 1974; Constable 1999; J. M. Jensen 2000: 301–302.

klamere korstog, uden han dog behøvede være den, der tog initiativet til det (Tyerman 1998; 2011; Jotischky 2004: 6–22; Housley 2006; Constable 2009: 3-43). I den proces var krigene mod Guds fjender i Europas grænseområder en vigtig faktor, og det er derfor ikke uvæsentligt at undersøge, hvad vi kan sige om korstogenes betydning for opfattelsen af krigene i Skandinavien i første halvdel af 1100-tallet.⁵⁷

I den forbindelse spiller en planlagt fælles dansk-norsk ekspedition til Småland en ikke ubetydelig rolle. I kilderne omtales ekspeditionen som Kalmarledingen og havde ifølge deres beskrivelse af den til formål at kristne befolkningen i Småland, der enten var hedninge eller i bedste fald halvkristne, hvis de ikke ligefrem var frafaldne kristne. Kalmarledingen fandt sted i året 1123 eller 1124. I hvert fald var det “sommeren før det store mørke” – solformørkelsen i august 1124. Formålet med denne artikel er at placere Kalmarledingen i en større international kontekst i lyset af den nyeste korstogsforskning og dermed prøve at få klarlagt, om sagaernes beskrivelse også afspejler ekspeditionens oprindelige religiøse legitimering og karakter af korstog. Resultatet vil have betydning for opfattelsen af korstogsideologiens betydning i kampen om magten i Norden allerede i de første årtier af 1100-tallet og vil derfor samtidigt bidrage til den internationale debat om korstogsideologiens tidlige udbredelse, betydning og indflydelse på forestillingerne om krig i den latinske kristendom mere overordnet betragtet.

Kalmarledingen

Kalmarledingen omtales i de historiske værker *Ágrip* og Snorre Sturlussons *Heimskringla*, der henholdsvis daterer sig til årtierne på begge sider af år 1200 (jf. Blomkvist 1978: 133–139). Ældst er beretningen i *Ágrip*. Håndskriftet har desværre et hul på det sted, hvor Kalmarledingen beskrives. Det eneste af teksten, der er bevaret, er et par ord om ekspeditionens afslutning og hvornår den fandt sted.⁵⁸

⁵⁷ Det er altså betydeligt mere komplekst end bare at afvise korstogenes betydning i 1100-tallets Danmark ud fra en overordnet betragtning om, at nogle formelle karakteristika ikke er til stede i de sparsomme danske kilder, såsom at tage korset, den handling, der markerede, man var blevet korsfarer, manglende pavebulla etc. som det gøres i Bøgh 2008 og Fønnesberg-Schmidt 2007, der lægger stor vægt på paveligt initiativ og derfor først for alvor vil tale om korstog i Baltikum i første halvdel af 1200-tallet. Jf. J.M. Jensen 2011; 2012.

⁵⁸ *Ágrip*, s. 74–75. Driscolls oversættelse: “[hul i ms. Forud er starten til et kapitel om Sigurds mange rejser udenlands, herunder hans korstog, og de gaver han bragte med hjem, f.eks. en splint af det hellige kors, JMJ] ...and levied a food-tax of fifteen-hundred cattle on Smáland; and the people accepted Christianity. King Sigurðr then returned home with much treasure and booty gathered on that expedition. It was called the Kalmarna expedition (*leidangr*) and took place the summer before the great darkness [solformørkelsen 11. august 1124]”.

Vi kan altså ikke vide, i hvor høj grad den fyldigere beskrivelse af hændelserne, som findes i *Heimskringla*, der ikke er særlig positiv over for danskerne, er ændret af Snorre Sturluson, eller om den version af historien, der var til rådighed for ham, adskilte sig fra fremstillingen i *Ágrip*. Ifølge *Heimskringla* stod det skrøbeligt til med indbyggerne i områdets kristendom. Nogle svenskere havde ganske vist ladet sig døbe, men der fandtes fortsat mange hedninge rundt om i Sverige og endnu flere, der aldrig var blevet kristnede til gavns, skrev Snorre. Andre var faldet fra den kristne tro igen, fordi nogle af deres konger havde forkastet kristendommen og udførte hedenske ritualer som for eksempel Blót-Svend og senere Eirík Ársæl. Kong Niels af Danmark (1103–1134) havde derfor sendt budbringere til Kong Sigurd 1. Jorsalafarer af Norge (1103–1130) og inviteret ham til at deltage i kampen for at omvende svenskerne til den kristne tro. Korstoget blev imidlertid ikke den store fælles ekspedition, som var planlagt. Sigurd blev lidt forsinket og Niels blev træt af at vente. Så da Sigurd endelig nåede frem, var danskerne ifølge *Heimskringla* sejlet hjem. Sigurd blev vred og talte længe om Niels upålidelighed. Man blev enige om at udøve et eller andet hærværk, så danskerne kunne være klar over, at de havde været der, og det gik så ud over nogle danske områder omkring Lund. Derefter sejlede Sigurd til Småland, kristnede nogle svenskere, tog et stort bytte og bortførte 1500 stykker kvæg.⁵⁹

Kalmarledingen i historieskrivningen

Der er næppe grund til at betvivle, at ekspeditionen rent faktisk fandt sted. På Snorres tid huskede man stadig ekspeditionen som den eneste gang, at hele den norske ledingsflåde blev udskrevet under kong Sigurd. På trods af de få spor som ekspeditionen har sat i kildematerialet, må det altså have været en betydningsfuld begivenhed i sin samtid. Danske, svenske og norske historikere har behandlet ekspeditionen forskelligt. Ældre norsk historieskrivning opfattede faktisk ekspeditionen som et korstog, bl.a. ved at henvise til et brev fra tidens store kirkefyrste, abbeden i Cluny, Peter Venerabilis, der uden tvivl sidestillede kampen i nord med korstogene til det Hellige Land.⁶⁰ De placerede imidlertid ikke ekspeditionen i en større europæisk

⁵⁹ Snorri Sturluson: *Heimskringla (Magnussønnernes saga)*, kap. 24), bd. 3: 263–264; oversat Jensen & Kyrre, bd. 3: 195–196.

⁶⁰ Se f.eks. Munch 1855: 669–673. Om Peter Venerabilis' brev, se nedenfor. De religiøse aspekter fremhæves også af historikerne i 1700-tallet på baggrund af fremstillingen i sagaerne, jf. Torfæus 1711: 479; Gebhardi 1778: 139–140. Sidstnævnte ser en klar sammenhæng mellem Sigurds løfte ved Herrens Grav i Jerusalem om at bekæmpe korssets fjender i Norden og Kalmarledingen, Gebhardi 1778: 140.

sammenhæng, der kunne have underbygget denne opfattelse. I nyere historieskrivning optræder den mest som et led i de politiske magtkampe i området, men uden vægt på korstogsperspektivet. Selvom Pål Berg Svenungsen tillægger Kalmarledingen en religiøs dimension og klart har vist korstogenes betydning og indflydelse i Norge også som baggrund for Sigurd Jorsalfarers korstog til det Hellige Land i årene 1107–11, opfatter han den alligevel forskellig fra korstogene og den beskrives som en straffeekspedition med udgangspunkt i den kongelige ledingsflåde.⁶¹

I Sverige har diskussionen især været fokuseret på, hvorvidt man rent faktisk kan sige noget om kristendommens stilling i Sverige på baggrund af *Heimskringlas* beretning om ekspeditionen. I Möre – det landskab i Småland, der primært var mål for ekspeditionen – var kristendommen uden tvivl allerede blevet etableret, men tolkningerne af, hvor dybt kristendommen havde slået rod, varierer (jf. generelt Williams 1993; Nilsson 1998). Ikke desto mindre har det betydet, at man har tilsidesat *Heimskringlas* fremstilling af baggrunden for ekspeditionen, fordi området allerede angiveligt skulle være mere eller mindre kristent. Det har resulteret i, at man for nyligt har argumenteret for, at korstoget slet ikke var rettet mod Småland, men derimod var vendt mod de hedenske vendere – eller måske endda mod det Hellige Land.⁶² Det er sikkert rigtigt, som Lars Lönnroth argumenterer, at man ikke på baggrund af beskrivelsen i *Heimskringla* kan udlede noget sikkert om svenskerne hedenskab eller påståede frafald fra den kristne tro, men det er bestemt ikke utænkeligt, at man rent faktisk har opfattet ekspeditionen som et korstog ved at fremstille svenskerne som halvhedninge eller dårlige kristne. Det kunne både Niels og Sigurd for så vidt være fuldstændigt overbevist om, uanset om der var rigtigt eller ej – det var faktisk en af tidens stereotyper, at svenskerne holdt fast ved deres hedenske skikke.⁶³ Samtidigt

⁶¹ Svenungsen 2016: 67–68. I modsætning til korstogene, der var baseret på frivillig deltagelse og personlige bånd. Svenungsen citerer også Peter Venerabilis's brev, men kun i forbindelse med Sigurds korstog og kamp mod korsets fjender i det Hellige Land, Svenungsen 2016: 70–71. Dertil skal vel siges, at de mange danske korstog i Østersøområdet netop var baseret på den danske ledingsflåde, Lind et al. 2006 og K.V. Jensen 2011.

⁶² Lönnroth 1996: 151–154. Forklaringen på, at Kalmar dukker op i historien, skulle ifølge Lars Lönnroth være, at forfatteren af *Ágrip* har misforstået et skjaldekvad fra o. 1140, som handler om Sigurd Slembedegn, der både var i det Hellige Land og hærgede i Sverige ved "Kalmarnes". Nils Blomkvist mener, at ekspeditionen uden tvivl var rettet mod området omkring Kalmar med henblik på at vinde kontrol med handelsruterne og som springbræt for videre ekspansion, men foreslår, at det snarere drejede sig om at fordrive hedenske vendere, som havde slået sig ned i området for at få kontrol med handlen – en slags tidlig vendisk hansa – end om at omvende svenske hedninge, Blomkvist 2005: 307–334.

⁶³ Jf. Sundqvist 2002: 115. Arkæologen Karin Andersson finder det på trods af de kristne spor i området "knappast troligt", at kristendommen skulle have været dybere forankret i

var der, som vi skal se, flere gode grunde til, at man ville *legitimere* ekspeditionen som et korstog.⁶⁴

Danske historikere har især fremhævet de politiske motiver bag ekspeditionen på baggrund af Saxo Grammaticus krønike *Gesta Danorum* fra begyndelsen af 1200-tallet. Den beretter, at kong Niels søn Magnus fik kongenavn over göterne omkring det tidsrum, hvor ekspeditionen skulle have fundet sted, bl.a. fordi han havde arvet noget jord i Sverige fra sin mor, der havde været gift med kong Inge 1. Stenkilsson.⁶⁵ Der var desuden gode handelspolitiske og økonomiske grunde til at forsøge at vinde kontrol med området, da de vigtige handelsruter i Østersøen gik gennem Kalmarsund (jf. Gallén 1993). Både Magnus og Knud Lavard førte ifølge Saxo felttog i området omkring tidspunktet for Kalmarledingen. Men også Saxo fremhæver det religiøse aspekt ved kampene. På Saxos tid huskede svenskerne stadig Magnus som en "gudsbespotter der udplyndrede guderne", fordi han havde tømt deres templer for nogle kolossale Torshamre af malm, og Saxo priste ham for hans krige imod hedningerne. Havde enden bare været så god som begyndelsen, som Saxo skrev, med henvisning til Magnus drab på Knud Lavard i 1131 (Saxo 13,5.5, bd. 2: 104–105). Flere forskere har hævdet dansk indflydelse på kirkebyggeriet i Østersøområdet ikke mindst langs sejlruterne fra Blekinge til Estland og sat det i forbindelse med korstogene. Hvor tidligt dette skete er imidlertid usikkert. Det er blevet foreslået, at kirken i Vä i det østlige Skåne blev grundlagt af kong Niels og hans dronning Margrethe Fredkulla, hvilket ville understrege de danske politiske interesser beskrevet eksempelvis hos Saxo, men det kan ikke siges med sikkerhed.⁶⁶ Jes Wienberg har også argumenteret for en sammenhæng mellem korstog, handel og kirkebyggeri i området, selvom det

regionen, Andersson 1983: 190. Kort efter 1120 blev trækirken i Hossmo lige syd for Kalmar erstattet med en stenkirke (Andersson og Bartholin 1990), hvilket måske kan opfattes i forbindelse med Kalmarledingen. I slutningen af 1700-tallet beskrev den svenske historiker Sven Lagerbring også Kalmarledingen som en omvendelseskrig mod de hedenske svenskere på baggrund af Snorre Sturlusons beskrivelse. Dette "Smålänske bulret" var et "Christeligt wärk" der omvendte svenskerne under de "Norrnska Apostlars Präste-ämbeten" (Lagerbring 1773: 44–46).

⁶⁴ Kalmarledingen har tidligere kort været sat ind i en korstogssammenhæng i nyere dansk korstogsforskning, se J.M. Jensen 2000: 302–304; K.V. Jensen 2003: 134–136; K.V. Jensen 2011; Lind et al. 2012: 30–32.

⁶⁵ Saxo 13.1.1 og 13.5.1, bd. 2: 86–87, 100–103; Skyum-Nielsen 1971: 65. Se dog Friis et al. 1927: 43–45, hvor togtet kaldes et "Korstog mod Smaaland". Ekspeditionen omtales også som et "korståg" af Sven Tunberg i Tunberg 1926: 37–39, men det drejer sig ifølge Tunberg i hovedsagen om politik.

⁶⁶ Haastrup 2015; Haastrup et al. 2016. Se diskussion hos Nyborg 2018.

først for alvor tager fart i anden halvdel af 1100-tallet.⁶⁷ Kalmarledingen bliver i den sammenhæng det tidligst kendte eksempel på den udvikling.

Religionen blev tidligt en naturlig del af konfliktmønstret i området. Kong Inge brugte kristendommen som legitimering for at føre krig imod hedenske stormænd især den notoriske Blót-Svend i kampen om magten i området i 1080erne ifølge de lidt senere nedskrevne berettende kilder.⁶⁸ Selvom nogen har argumenteret for, at Blót-Svend ikke er en historisk person,⁶⁹ kan der ikke herske tvivl om, at beskrivelsen af konflikten mellem Inge og Blót-Svend afspejler en reel konflikt og magtkamp mellem forskellige grupperinger, der har knyttet an til henholdsvis den nye og den gamle tro. Det er et mønster, der genfindes i de nordtyske og vendiske området i løbet af 1000-tallet,⁷⁰ så det er under ingen omstændigheder et urealistisk billede – hvad enten Blót-Svend så har eksisteret eller ej. *Heimskringla* fremstiller flere lignende situationer i kong Olav 1. Tryggvasons (995–1000) kampe med stormænd, der holdt fast i den gamle tro, men langsomt blev omvendt, fordi den kristne Gud var stærkere. Det har i hvert fald stadigt været aktuelt i de første årtier af 1100-tallets Sverige, hvor der fortsat var spændinger imellem tilhængere af den nye og gamle tro, og der findes eksempler på hedenske opstande i tiden omkring år 1100.⁷¹

⁶⁷ Wienberg (2003: 23) lader opremsningen af de danske korstog starte med Kalmarledingen. Diskussionen hos Wienberg tager afsæt i en ældre diskussion af kirkernes funktion som egentlige forsvarskirker og eksplicite militære rolle i ekspansionen og de danske korstog. De må ifølge ham uden tvivl forstås i den sammenhæng, men på et mere nuanceret grundlag som multifunktionelle kirker med flere formål, både religiøse, militære og merkantile, jf. også Wienberg 2017.

⁶⁸ Blót-Svend omtales i Snorri Sturluson, *Heimskringla* (*Magnussønernes saga* kap. 24), bd. 3: 263–264 oversat Jensen & Kyrre, bd. 3: 195–196; *Saga Heiðreks Konungs*, s. 62–63; *Orkneyinga saga*, kap. 35, s. 89–90, *Orknøboernes saga*, s. 54.

⁶⁹ Henrik Janson har for nyligt søgt at vise, at Blót-Svends kamp mod Inge simpelthen var en litterær konstruktion i cirklen omkring Snorre og herfra indgået i de islandske kilder og ikke som tidligere antaget indgået i sagaerne fra ældre islandske kilder på baggrund af historier fortalt af kong Inges skjald Markus Skeggjason – der selv var optaget af korstogsideo-logien – som vendte tilbage til Island o. 1084, Janson 2000: 181–194; Lönnroth 1996: 148–151. Jf. for positiv vurdering af sagaens udsagn Ellehøj 1965: 85–108; Sawyer 1991: 36–38.

⁷⁰ Både Adam af Bremen og den tyske krønikeskriver Helmold af Bosau giver adskillige eksempler på dette.

⁷¹ Se Sundqvist 2002: 112–117; Blomkvist 2005: 586–589, 599–603, 612–613. Begge argumenterer overbevisende imod Henrik Jansons tese, at Uppsala var et velfungerende kristent centrum og ikke et hedensk kultsted, selvom der uden tvivl var kristne i området, Janson 1998.

Korstogenes betydning

Der er ingen tvivl om, at magtpolitiske og handelspolitiske interesser har spillet ind som baggrund for Kalmarledingen. Men samtidigt må det have spillet en stor rolle politisk, at man kæmpede for udbredelsen af den kristne tro. Niels var ikke fremmed for korstogstanken. Så tidligt som 1108 havde han, som omtalt, deltaget i planlægningen af et korstog imod de hedenske vendere, der blev fuldstændigt sidestillet med kampen for befrielsen af Jerusalem. Hans bror Erik Ejegod var draget på korstog til det Hellige Land i 1103, muligvis sammen med sønnen Erik Emune.⁷² Umiddelbart efter, at pave Urban 2. (1088-1099) havde prædikeret det første korstog i 1095, var yderligere mindst to danske hære draget mod Jerusalem.⁷³ Også i Norge vandt kaldet til korstog genklang. En norsk korstogsflåde satte kursen mod Jerusalem omkring år 1100 og blev ifølge *Heimskringla* meget berømt i sin samtid.⁷⁴ Hjemvendte korsfareres beretninger dannede baggrunden for den norske konge Sigurd Jorsalafarers korstog i 1107. Han kom tilbage til Norge i 1111 efter blandt andet at have deltaget i erobringen af Sidon (1110) sammen med Kong Baldwin 1. af Jerusalem (1100-1118). Ved ankomsten til den danske grænse på vej hjem til Norge mødtes han af kong Niels, der eskorterede ham hele vejen op igennem Jylland til Ålborg, hvorfra Sigurd sejlede til Norge.⁷⁵

Hvad Niels og Sigurd har talt om på vej til Ålborg, er naturligvis ikke til at vide, men mon ikke de har diskuteret korstog. Sigurd har helt sikkert fremvist det relikvie af det Hellige Kors, som han havde fået overdraget af patriarken og kong Baldwin 1. af Jerusalem under korstoget mod at love at kæmpe for udbredelsen af den kristne tro i Norden. Sigurd havde egentligt lovet at placere korset ved Skt. Olavs grav i Nidaros, men efter hjemkomsten til Norge placerede han relikviet på grænsen til Sverige i byen Konghelle "i håb om, at det skulle blive et værn for hele riget", som *Heimskringla* skriver. Samtidigt forstærkede han byen med en fæstning af græstørv og sten. Det var en vigtig og symbolsk handling: Rigets fjender blev korsets fjender.⁷⁶

⁷² Saxo, 12.4.1-2, bd. 2: 70-73; 12.6.2-4, bd. 2: 74-77; *Knyttlinga saga*, kap. 79, s. 232; oversat Ægidius, s. 112. Jf. om Erik Emunes mulige deltagelse i korstoget J.M. Jensen 2012.

⁷³ *Annales Patherbrunnenses*, s. 104; Albert af Aachen: *Historia Ierosolimitana*, s. 222-225. For referencer til dansk deltagelse i det første korstog, jf. J.M. Jensen 2007b; K.V. Jensen 2011.

⁷⁴ Snorri Sturluson: *Heimskringla (Magnus Barfods saga* kap. 20), bd. 3: 231-232 og (*Magnussønnernes saga* kap. 1), bd. 3: 238; oversat Jensen & Kyrre, bd. 3: 170-171 og 176.

⁷⁵ For Sigurds korstog, jf. Doxey 1996; Theodoricus Monachus, *An Account*, n. 322, s. 113-114 (henvisninger).

⁷⁶ Snorri Sturluson: *Heimskringla (Magnussønnernes saga* kap. 11 og 19), bd. 3: 250-252 og 257-258 oversat Jensen & Kyrre, bd. 3: 184-186 og 190. Den pointe gik tilsyneladende rent

Hverken Niels eller Sigurd var altså fremmede for brugen af korstogsideologien i deres egne krige.

Kirkepolitik

Det ville samtidigt være vigtigt kirkepolitisk for Niels at vise, at han gik forrest i kampen for den sande tro. Ærkebiskop Adalbero af Hamborg-Bremen arbejdede på dette tidspunkt for atter at lægge det danske ærkesæde i Lund, der var blevet oprettet i 1103/4, under Hamborg-Bremens overhøjhed. Umiddelbart efter sin udnævnelse til ærkebiskop drog han i januar 1123 til Rom for at få pave Calixtus 2.s (1119-24) accept af sine planer. Samme forår 1123 blev det det første Lateran-koncil afholdt i Rom, hvor prælater fra hele kristenheden samledes. Heriblandt formentligt også danske udsendinge eller delegater. I hvert fald må laterankoncilets beslutninger have været kendt umiddelbart efter i Danmark, da stormanden Peder Bodilsens forfølgelse af de sjællandske præster, der var gift eller levede sammen med kvinder, uden tvivl må ses i lyset af samme koncils cølibatbestemmelser.⁷⁷

En af de vigtige ting, som konciliet diskuterede, var netop planlægningen af et stort internationalt korstog, der skulle føres både mod det Hellige Land og på den iberiske halvø. En krig for udbredelsen af den kristne tro i Norden kunne i denne sammenhæng være et stærkt argument for en selvstændig dansk kirke med støtte fra den danske konge imod Adalbero af Hamborg-Bremen. Ekspeditionen til Småland må have været et vigtigt politisk udspil fra Niels – og Sigurd for den sags skyld – i denne sammenhæng og har formentligt afværget truslen fra Adalbero, selvom man i Bremen forfalskede privilegier, der skulle vise det modsatte.⁷⁸ Så får krigens karakter

ind i samtiden. I hvert fald donerede den danske konge Erik Emune en rig gave til korskirken i Konghelle, hvor relikviet blev opbevaret, og en vendisk konge ved navn "Rettibur", forsøgte at ødelægge det under et stort angreb, der afbrændte byen og de øvrige skatte i kirken, men korset selv blev reddet ved et mirakel, Snorri Sturluson: *Heimskringla (Magnussønernes saga* kap. 32), bd. 3: 275–276 og (*Magnus den Blindes saga* kap. 9–11), bd. 3: 288–295; oversat Jensen & Kyrre, bd. 3: 205 og 215–222.

⁷⁷ *Chronicon Roskildense*, s. 26; *Roskildekrøniken*, s. 24, 69–70; Breengard 1982: 210–212.

⁷⁸ Jf. diskussionen om det forfalskede 1123 privilegium til Hamborg-Bremen, *Diplomatarium Danicum*, nr. 57, s. 109–112; Weibull 1914–23: 141–145; Christensen 1977: 278–283; Skyum-Nielsen 1971: 74–75; Breengard 1982: 212–213. Selvom der hersker generel enighed blandt historikere i Danmark og Sverige om, at der må være tale om en forfalskning, og Adalberos henvendelse til Rom ingen konsekvenser havde for Norden, omtales privilegiet som ægte uden yderligere overvejelser i den seneste Calixtus biografi, Stroll 2004: 409–410. Andre hævder, at der var tale om et kompromis og Adalbero fik herredømmet over blandt andet Sverige og Norge, men ikke Danmark, Seegrün 1967: 131–132; Paludan 1966–67: 516–

af korstog pludselig også en vigtig politisk dimension. Og der er flere grunde til at betragte Kalmar-ledingen i lyset af den samtidige internationale korstogs politik.

Korstogene 1120–1126

Løfter man blikket lidt, så blev der i disse år ført eller planlagt korstog på en række andre fronter nøjagtigt samtidigt. Baggrunden var et stort nederlag for korsfarerriget Antiochias hær under ledelse af fyrsten Roger af Salerno i det nordlige Syrien i 1119. Selvom kong Baldwin 2. af Jerusalem (1118–1131) kom fyrstendømmet til hjælp, efterlod det fyrstendømmet svækket. En appel om hjælp blev sendt til vesten, og allerede i 1121 skrev pave Calixtus 2., at planlægningen af korstoget var godt i gang “på begge sider af alperne”. I 1122 lod Calixtus 2. korstoget til det Hellige Land prædike og en større flåde under venetiansk ledelse med deltagelse af korsfarere fra store dele af Europa ankom året efter til kongeriget Jerusalem, hvor det lykkedes at erobre havnebyen Tyros. I 1123 skrev Calixtus personligt til alle spanske konger, fyrster og grever og bad dem komme den hårdt plagede iberiske kirke til hjælp. Han lovede dem, der satte kors på deres tøj for at kæmpe imod hedningene, den samme syndsforladelse, som blev givet til dem, der forsvarede kirken i øst.

Det var disse korstogsplaner som blev diskuteret på laterankonciliet i foråret 1123. Her sidestilledes kampen i det Hellige Land med krigen mod maurerne i Spanien fuldstændigt, og det blev besluttet, at de, der havde taget korset for at kæmpe mod troens fjender i Spanien, skulle drage af sted inden næstkommende påske, ellers ville de blive bandlyst.⁷⁹ Calixtus mente det alvorligt. I virkeligheden fortsatte Calixtus blot pavelig politik på området, da både Urban 2., Paschal 2. (1099–1118) og Gelasius 2. (1118–1119) alle havde givet krigen på den iberiske halvø status af korstog ved at love deltagerne de samme åndelige fortjenester, som deltagerne i korstogene til det Hellige Land fik (Hehl 1980; J.M. Jensen 2003).

Korstoget på den iberiske halvø kom først af sted i 1125 under ledelse af Alfonso 7. af Kastilien, der kæmpede i Andalusien i 1125–1126. Ifølge *Historia Compostellana*

518; Schilling 1998: 541–542. Det ville imidlertid være et kompromis, der ikke ville have gavnet nogen af parterne, og desuden bygger formodningen på en sen rege. Under alle omstændigheder synes det ikke at have fået nogen indflydelse i Norden, jf. f.eks. Breengaard 1982: 213 n. 306.

⁷⁹ Korstog til det Hellige Land: Riley-Smith 1986. Blandt andet var der korsfarere fra Böhmen, Tyskland, hvor den fremtidige Konrad 3. af Tyskland (1138–1152) tog korset personligt i februar 1124, og Frankrig. Korstog i Spanien: *Bullaire du Pape Calixte II*, bd. 2, nr. 449, 454, s. 261–262, 266–267; *Concilioium Oecumenicorum Decreta*, kap. 10, s. 191–192; O’Callaghan 2003: 38–39; Purkis 2008: 120–178.

skulle korstoget åbne vejen til Jerusalem gennem Spanien (*Historia Compostellana*, s. 378–380). Som Jonathan Riley-Smith opsummerer, så blev der i årene mellem 1120 og 1126 ført korstog både til det Hellige Land og på den iberiske halvø støttet af pavelige breve og rundskrivelser, der blev fulgt op af en koncilbeslutning. Disse breve og skrivelser medførte en respons fra forskellige dele af Europa og resulterede i korstog til det Hellige Land i årene 1122–1124 og på den iberiske halvø i årene 1125–1126. Selvom der ikke er overleveret en pavebulle eller tekst fra koncilet, der omtaler krig imod de hedenske svenskere, så ville det være oplagt for de danske forhandlere i magtkampen med Adalbero at knytte an til korstogsplanerne. Var Niels og Sigurds planlagte korstog forbundet til disse andre korstog? Var fronterne i 1120erne koordineret? Det ved vi ikke, men kilderne kunne godt tyde på det. Der er to måder hvorpå man direkte kan forbinde Kalmarledingen med Calixtus 2.s korstog, den ene gik via det store burgundiske kloster Cluny, den anden via Polen.

Internationale forbindelser

Den nyindsatte abbed i Cluny, Peter Venerabilis, skrev i 1123 eller 1124 et brev stilet til Sigurd Jorsalafarer, i hvilket han sidestillede kampen mod korsets fjender i kongeriget Jerusalem med krigen imod de samme fjender ved Sigurds grænser. Brevet må være skrevet lige inden eller mens Kalmarledingen var undervejs, da Peter i slutningen af brevet takkede Gud for, hvad han havde indgydt Sigurd af tanker om korstog og opfordrede Sigurd til at gennemføre det, han var i gang med.⁸⁰ Senere holdt han en prædiken i Cluny, hvor han priste danskeres og nordmænds bedrifter på korstog og deres iver i kamp for troen (Constable 1954: 224–72). I det hele taget støttede Peter Venerabilis korstogene til både det Hellige Land og på den iberiske halvø. Han stod Calixtus 2. nær og var i 1122 blevet udnævnt til abbed af Cluny nærmest ved et kup iscenesat af paven.⁸¹ Peter Venerabilis har derfor naturligvis været bekendt med

⁸⁰ *Latinske dokument*, nr. 4, s. 36–39 og 138–139; *Petrus Venerabilis: The Letters*, bd. 1, nr. 44, s. 140–141. Der er en skandinavisk tradition for at betragte dette brev i sammenhæng med Kalmarledingen. Internationalt er det blevet sat i forbindelse med et planlagt norsk korstog i 1130, der aldrig blev til noget, men det er meget hypotetisk, Berry 1956: 144 og kommentarerne i Constables udgave af Peter Venerabilis breve, *Petrus Venerabilis: The Letters*, bd. 2, s. 128. Den eneste kendte kontekst, som brevet kan passe med, er Kalmarledingen, jf. J.M. Jensen 2000: 302–304.

⁸¹ Stroll 2004: 425–431; Wollasch 1997; Cowdrey 1978: 177–277. Cowdrey skriver, at den senere danske ærkebiskop Eskil muligvis blev optaget i Clunys broderskab under abbed Pontius, hvilket kan have betydning for etableringen af netværk fra Danmark til Cluny også i denne specifikke sammenhæng (s. 190 n. 19). Pontius selv var ikke fremmed for korstogstanken og bar f.eks. relikviet af den hellige lanse i kamp mod saracenerne under sit ophold i

Calixtus 2.s korstogspolitik. Brevet til Sigurd er i hvert fald vidnesbyrd om, at tidens største kirkefyrste opfattede ekspeditionen i Sverige – under alle omstændigheder den norske konges krig mod hedningene i nord generelt – på lige fod med korstog til det Hellige Land.

Kalmarledingens internationale karakter sættes yderligere i relief af, at John H. Lind har argumenteret for, at Hertug Bolesław 3. af Polen (1107–1131) også deltog i korstoget (Lind *et al.* 2006: 37). I 1123 havde Bolesław netop underlagt sig Pommern efter to årtiers hårde kampe mod de hedenske pommeranere, der i de polske kilder beskrives som en kamp for udbredelsen af den kristne tro dybt påvirket af tidens korstogsideologi.⁸² Besiddelserne skulle nu følges op ved etableringen af kirker og gennem mission. Til det formål var Calixtus 2.s legat og kardinal, Gilo af Paris, blevet sendt til Polen, hvor han opholdt sig i årene 1123–1125. Her indgik han i et samarbejde med den indkaldte biskop Otto af Bamberg. De delte arbejdet mellem sig således, at Gilo skulle tage sig af de områder, der lå fast under den polske hertug, og Otto af de nyligt erobrede områder. Gilo var en stor fortaler for korstogene, og han skrev omkring 1110 et langt digt om det første korstog, der må placeres på linje med de øvrige benediktinske krøniker, der beskrev det første korstog i begyndelsen af 1100-tallet og fik stor betydning for udviklingen af selve korstogstanken. Foruden at være nært knyttet til Calixtus 2., havde Gilo også tætte forbindelser til Cluny, hvor han efter studier i Paris i begyndelsen af 1100-tallet var blevet munk. I 1120 blev han headhundet af Calixtus til at komme til Rom. Mens han var i Rom skrev Gilo desuden det første helgenvita over abbed Hugo 2. af Cluny (†1109).⁸³

Det var ganske vist Niels, der tog initiativ til at få Bolesław med mod svenskerne, men det må også have været diskuteret med den pavelige legat. Så mens Calixtus forsøgte at få sat korstog i gang til både det Hellige Land og i Spanien, så har han i det mindste været informeret om krigen i nord. Der er vel ingen grund til at antage, at han skulle have set anderledes på sagen end Peter Venerabilis. Man kan altså direkte knytte Cluny, Calixtus, Danmark og korstogene sammen i 1120'erne. Forbindelsen mellem Danmark og Polen blev lidt senere – måske i 1127 – besejlet med ægteskabet mellem Magnus og Boleslaws datter Richiza. På det tidspunkt har det formodentligt også været en modvægt til forbindelsen mellem Sigurd Jorsalafarer

det Hellige Land, efter han – mere eller mindre presset – trak sig fra posten som abbed (s. 215, 234).

⁸² Gallus Anonymus: *Cronica*, s. 7; Petersohn 1979: 214–232, især s. 215; Sporzyński 2009; 2014; 2015: 118–129.

⁸³ *The Historia vie Hierosolimitane*; Cowdrey 1978: 1–109. Oprindeligt havde Gilo sandsynligvis været klerk i Paris.

og Knud Lavard, der var gift med de russiske søstre, der bar de nordiske navne Malmfred og Ingeborg, men det forhindrer jo ikke et korstogssamarbejde i 1123 eller 1124.⁸⁴

Korstog og slægtskab

Betydningen af den polske forbindelse understreges af, at den danske kongefamilie indgik i et netværk af slægtsforbindelser, der spillede en stor rolle for udbredelsen af korstogstanken og i organiseringen af korstog i første halvdel af 1100-tallet (Riley-Smith 1998). Calixtus' fødenavn var Guido af Vienne. Han var søn af hertug William 1. Tête-Hardi af Burgund (1057–1087). Han kom således fra en familie af burgundiske stormænd, der havde det tilfælles, at de støttede Cluny, og deltog aktivt i korstogene både i Spanien og til det Hellige Land (Bouchard 1987: især 143–146, 152–156, 273–274). Tre af Calixtus brødre drog enten til Spanien eller det Hellige Land: Reginald 2. af Burgund (1087–1097) døde under det første korstog i 1097, Stephan 1. af Burgund (1097–1102) døde på korstog i det Hellige Land i 1102, og Raymund giftede sig med Alfonso 6. af Léons datter Urraca og blev greve af Galicien.⁸⁵ Raymond og Urracas søn – og derfor Calixtus nevø – var Alfonso 7. af Castilien, der ledte korstoget i Andalusien i 1125. Calixtus korstogspolitik i Spanien hang også tæt sammen med hans nære slægtsrelationer til magthaverne (Schilling 1998: 445–461).

Calixtus havde desuden flere søstre, hvoraf en, Clementia, giftede sig med Robert 2. af Flandern – en af det første korstogs store ledere – hvis søster Adele/Edel havde været gift med Knud den Hellige af Danmark (1080–1086). Med Knud fik Adele/Edel sønnen Karl, der også drog til Jerusalem, og senere efterfulgte Robert som hertug af Flandern.⁸⁶ I 1125 blev han tilbudt at blive konge af Jerusalem. Et tilbud

⁸⁴ Jf. Lind et al. 2006: 38–48; Lind 1992. De østlige forbindelser var en vigtig del af tidens konfliktmønster, jf. også Blomkvist 2005: 307–334.

⁸⁵ O'Callaghan 2003: 34. En anden bror Hugh, der var ærkebiskop i Besançon, døde på korstog til det Hellige Land i år 1100, Bouchard: 1987: 273–274.

⁸⁶ Walter af Théourenne: *Vita Karoli*, s. 540; Galbert af Brugge: *De multro*, kap. 12, s. 31 (oversættelse: Galbert of Bruges, *The Murder*, s. 112–113). Hvornår præcis Karl var på korstog vides ikke, men Riley-Smith har sikkert ret, når han daterer det til o. år 1100 på baggrund af, at det ifølge Galbert af Brugge var kort efter, Karl modtog ridderens bælte. Da han må være født mellem 1080 og 1086 ville han mindst være 14 år gammel, Riley-Smith 1998: 159. Så er det endda muligt, at han var med Robert 2. af Flandern på det første korstog, som man troede i det 16. århundrede, Jakob Meyer: *Annales*, bd. 1, s. 37, selvom James Bruce Ross i noterne til sin oversættelse skriver, at det ikke er sandsynligt, s. 113 n. 8. Han må under alle omstændigheder være vendt hjem før 1111, hvor Robert døde, da sidstnævnte ifølge Walter af Théourenne var i live, da Karl kom tilbage. Der var masser af korstog til det Hellige Land i denne periode, bl.a. flere fra Skandinavien, Frisland, Flandern og Burgund. Adele/Edel blev i

han dog takkede nej til (Galbert af Brugge, *De multro*, kap. 5; oversat Galbert of Bruges, *The Murder*, s. 92–93). En anden af Calixtus søstre, Maud, giftede sig med Odo 1. af Burgund (1079–1103), der havde kæmpet i Spanien i 1080'erne og tog på korstog til Jerusalem i 1101. Odo havde en datter, der hed Florina. Hun var forlovet med Erik Ejegods søn, Prins Svend af Danmark, men de blev begge dræbt i Lilleasien under det første korstog i 1097.⁸⁷ Man kan sige det på mange måder, men det betyder, at Calixtus søster var gift med den danske konges (eks)svigerindes (Adele/Edel) bror (Robert af Flandern); at Calixtus' nevøs (Karl af Flandern) onkel var den danske konge; og at den danske konges nevø (Svend) var forlovet med Calixtus' niece (Florina). Calixtus var – i hvert fald periodevis – direkte i slægt med Niels på en måde, der i samtiden ikke var et fjernt slægtskab (jf. K.V. Jensen 2004). Det ville under alle omstændigheder være oplagt at henvise til dette, når man henvendte sig til Calixtus i 1123 for at imødegå Adalberos planer. Men uanset hvad, så giver det et billede af, at de herskende slægter i Danmark og Norge var en del af de netværk, der forbandt Cluny, Burgund, den iberiske halvø, og Flandern og, som det er blevet påvist af Jonathan Riley-Smith, spillede en stor rolle for udbredelsen og organiseringen af korstog i første halvdel af 1100-tallet.

Det var den engelske korstogshistoriker Jonathan Riley-Smith, der første gang gjorde opmærksom på, at der i perioden 1120–26 fandt en hektisk korstogsaktivitet sted som et resultat af Calixtus korstogsplaner. Ikke bare blev der organiseret korstog til både det Hellige Land og Spanien efter 1120, men det tiltrak korsfarere fra hele Europa. Indtil videre har man ikke været opmærksom på sammenfaldet mellem den hektiske korstogsaktivitet og korstoget til Småland både kronologisk og med hensyn til forbindelserne mellem de involverede personer. William Purkis har vist, at de traditionelle konfliktmønstre på den iberiske halvø i de første årtier af 1100-tallet blev præsenteret som eller endda konstrueret som korstog i de lidt senere narrative kilder. Men samtidigt kan der ikke herske tvivl om, at senest fra 1120'erne blev krigene opfattet som korstog og fremstillet som en alternativ rute til Jerusalem (Purkis 2008: 139–178). Det er derfor heller ikke uvæsentligt at tænke religiøst legitimerede

øvrigt gift igen med Roger Bursa af Apulien, bror til en anden af det første korstogs ledere, Bohemond af Taranto (efter korstoget: af Antiochia).

⁸⁷ Albert af Aachen: *Historia*, s. 222–225. Albert omtaler Svend som den danske konges søn. I 1097 må det naturligvis være Erik Ejegod. Alberts krønike blev skrevet i de første årtier af 1100-tallet blandt andet på baggrund af hjemvendte korsfareres beretninger. Kunne man forestille sig, at der var tale om den regerende konge, da denne passage blev nedskrevet, altså Niels søn? Blandt Odos brødre finder man i øvrigt Henrik, der blev gift med en anden af Alfonso 6.s døtre, Teresa, og blev greve af Portugal. Han drog på korstog til det Hellige Land i 1103. En anden var abbed Hugo af Cluny.

krige i Norden ind i denne sammenhæng, selvom vi kun kender dem fra senere narrative kilder.

Perspektiver

Niels og Magnus motiver bag Kalmarledingen var forankret i den lokale magt- og kirkepolitiske situation. Kalmarledingen må naturligvis ses som et led i den politiske kamp om kontrol med de vigtige handelsruter og for at forhindre, at det danske ærkesæde igen kom under Hamborg-Bremens overhøjhed – en trussel der faktisk blev til virkelighed 10 år senere (om end kortvarigt) (Gelting 2004). Derfor var det politisk vigtigt i en større international sammenhæng at præsentere eller legitimere krigen som et korstog – og sådan blev det i hvert fald opfattet af den mægtige kirkefyrste Peter Venerabilis. Uanset hvilke motiver, der lå bag Kalmarledingen, så giver det god mening, at korstogsideologien spillede en rolle på den måde, som det beskrives i *Heimskringla*. Det vil være metodisk forkert at forudsætte renhed i motivet som baggrund for at kunne tale om korstogsideologi.⁸⁸ Og selv hvis der blot var tale om, at man brugte korstogsideologien som et skalkeskjul for virkelige politiske motiver, så er det ikke uden betydning, at man valgte at fremstille og legitimere konflikten på en helt bestemt måde. Faktisk ville det i lyset af dansk og norsk korstogsdeltagelse og de mange korstogsaktiviteter i årene mellem 1120 og 1126 have været mærkeligt, hvis man ikke netop forsøgte at knytte kampen om magten i Sverige til en kamp for udbredelsen af den kristne tro i en langt større sammenhæng.

I streng kildekritisk forstand kan vi vel ikke bevise, at kampene i Sverige var koordineret med korstogene andre steder i årene mellem 1120 og 1126. Og det er måske heller ikke væsentligt. Vi kan derimod påvise, at der fandt militære ekspeditioner sted samtidigt. De involverede parter indgik i et tæt netværk af familier, der havde deltaget i korstogene siden 1095, og *vidste*, at der foregik korstog på andre fronter og var bekendt med planlægningen af dem. Nu er så spørgsmålet, om det er sandsynligt, at man ville betragte krigen mod hedningene i nord fundamentalt anderledes end krigene på de andre fronter? Formodentligt ikke! I hvert fald var en af tidens største kirkefyrster og fortalere for korstogene, abbeden i Cluny, Peter Venerabilis, ikke i tvivl om, at krigen i nord var sidestillet med korstogene i det Hellege Land. Selvom fronterne ikke har været direkte koordineret, så understreger eksemplet, at forestillingen om at føre korstog mod hedningene i nord som en del af

⁸⁸ Jf. Partner 1998: 309: “There has never been pure religious purpose in holy war ... There have been no holy wars fought for an exclusively idealistic motive, and the historiography that sets up purity of intention as a criterion for holy war is mistakenly moralistic in its methods”. Se også Housley 2002: 7–13.

den generelle korstogsbevægelse var veletableret i Danmark og Norge allerede i 1120'erne – mere end tyve år før det andet korstog, hvor man normalt siger, det skete (jf. Phillips 2007; Roche *et al.* 2015). Og måske er det samtidigt et af de tidligste eksempler på et egentligt politisk korstog. Kalmarledingen spiller derfor en meget vigtig rolle for spørgsmålet om korstogenes indflydelse på krigene i den latinske kristendoms grænseegne, som samtidigt har stor betydning for udviklingen og institutionaliseringen af korstogene i det hele taget, også selvom vi kun kender den fra de lidt senere nedskrevne sagaer.

Korstoget til Småland og missionen til Nordamerika

Man kan altså sige, at korstogsiden nåede ud i Europas periferi meget hurtigt (K.V. Jensen 2011). Måske nåede den endnu længere end til Kalmar – måske endda så langt væk som til Nordamerika. Korstogs- og missionsaktiviteten i kristendommens grænseegne i perioden 1120–1126 giver i hvert fald yderligere et nyt perspektiv på oplysningen i de islandske annaler, at Grønlands første biskop Erik Upse i 1121 drog til Vinland (*Islandske Annaler*, s. 112). Han blev aldrig hørt fra siden, siger annalerne, og formålet med rejsen har været genstand for diskussion blandt historikere siden 1800-tallet. Udgiverne af *Grønlands historiske Mindesmærker* foreslog i en fodnote, at Erik muligvis var blevet udnævnt til biskop *in partibus infidelium*, altså missionsbiskop, og at rejsen til Vinland skulle ses i det lys (*Grønlands Historiske Mindesmærker*, bd. 3 s. 6–7 med n. 44 s. 43–44). Siden er det blevet foreslået, at han rent faktisk skulle sætte sig i forbindelse med en koloni af nordboer, der manglede præster (*Latinske dokument*, s. 65–67, 170–72; Seaver 1996: 33–34). Men missionsrejsen er ikke nødvendigvis urimelig. Ifølge *Historia Norwegie*, der blev skrevet o. 1150, lå kristendommens mest vestlige grænse i Grønland (*Historia Norwegie*, s. 54–55; jf. *ibid.*, s. 11–24 for datering). På den anden side af denne grænse var der hedninge. Det vidste man fra Vinlandssagaerne og netop i 1120'erne sad den islandske historieskriver Ari Frode og skrev i sin *Íslendingabók*, at da Grønland blev opdaget i slutningen af 900-tallet, fandt man spor af de hedninge, som nordboerne kaldte skrællinger, og som man havde mødt i Vinland, men man mødte ikke hedningene selv (*Íslendingabók*, s. 8; Jones 1986: 148). Det giver et tydeligt billede af en levende forestilling om tilstedeværelsen af hedninge i landene hinsides Grønland, som må have stået lysende klart for Erik Upse. Det ligger derfor ikke fjernt at sætte hans rejse til Vinland i forbindelse med den generelle korstogs- og missionsvirksomhed, der i den første halvdel af 1120'erne foregik på alle kristendommens grænser: I det Hellige Land, i Spanien, i Polen, mod de hedenske svenskere og i Nordamerika.

Litteratur

Kilder

- ADAM AF BREMEN: *Historia Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, red. Bernhard Schmiedler og Werner Trillmich. I Werner Trillmich *et al.* (red.): *Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte des Hamburgischen Kirche und des Reiches*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968: 137–503.
- . *Adam af Bremens Krønike*, oversat og kommenteret af Allan A. Lund, Højbjerg: Wormanium 2000.
- ÁGRIP AF NÓREGSKONUNGASÖGUM: *Twelfth-century synoptic history of the kings of Norway*, red. og oversat med introduktion og noter af Matthew J. Driscoll, London: Viking Society for Viking Research, 1995.
- ALBERT AF AACHEN: *Historia Ierosolimitana: history of the journey to Jerusalem*, red. Susan B. Edgington, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- ANNALES PATHERBRUNNENSES. *Eine verlorene Quellenschrift des zwölften Jahrhunderts aus Bruchstücken wiederhergestellt*, red. P. Scheff-Boichorst, Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1870.
- BULLAIRE DU PAPE CALIXTE II, 1119–1124, red. U. Robert. 2 bd. Paris: Imprimerie Nationale, 1891.
- CHRONICON ROSKILDENSE. I *Scriptores Minores Historiæ Danicæ Medii Ævi*, red. M. Cl. Gertz. 2 bd. København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1917–1922; reprografisk genudgivet 1970, bd. 1: 1–33.
- CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, red. Joseph Alberigo *et al.* 3. udg. Bologna: Istituto per le Scienze Religiose de Bologna, 1973.
- DIPLOMATARIUM DANICUM, 1. rk., bd. 2: 1053–1169, red. Lauritz Weibull med Niels Skyum-Nielsen. København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1963.
- GALBERT AF BRUGGE: *De multro, traditione, et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*, red. Jeff Rider. Turnhout: Brepols 1994.
- . *The Murder of Charles the Good*, red. og oversat James Bruce Ross, New York: Columbia University Press, 2005.
- GALLUS ANONYMUS: *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum*, red. Karol Maleczyński. Kraków: Polska Akademia, 1952.
- GRÖNLANDS HISTORISKE MINDESMÆRKER, red. Finn Magnussen *et al.* 3 bd. København: Det Kongelige nordiske Oldskrift-Selskab, 1838–1845.
- HISTORIA COMPOSTELLANA, red. Emma Falque Rey. Turnhout: Brepols, 1988.

- HISTORIA NORWEGIE, red. Inger Ekrem & Lars Boje Mortensen, oversat Peter Fisher. København: Museum Tusulanums Forlag, 2003.
- The HISTORIA VIE HIEROSOLIMITANE of Gilo of Paris and a Second Anonymous Author*, red. og oversat C. W. Crocock og J. E. Siberry. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- ISLANDSKE ANNALER indtil 1578, red. Gustav Storm. Kristiania: Udg. for det norske historiske Kildeskriftfond, 1888.
- ÍSLENDINGABÓK, red. Guðni Jónsson. I *Íslendinga sögur I: Landssaga og Landnám*. Reykjavík: Íslendingasagnaútgafan, 1968: 1–20.
- JAKOB MEYER: *Annales sive historia rerum Belgicarum*. 2 bd. Frankfurt am Main: Sig. Feyerabend, 1580.
- KNÝTLINGA SAGA. I *Danakonunga sögur. Skjöldunga saga, Knýtlinga saga, Ágrip afsögu danakonunga*, red. Bjarni Guðnason. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1982: 91–321.
- . *Knýtlinge Saga: Knud den Store, Knud den Hellige, deres mænd, deres slægt*, oversat Jens Peter Ægidius med indledning og noter ved Hans Bekker-Nielsen og Ole Widding. København: Gad, 1977.
- LATINSKE DOKUMENT til norsk historie fram til år 1204, red. Eirik Vandvik. Oslo: Det Norske Samlaget, 1959.
- ORKNEYINGA SAGA, red. Finnbogi Guðmundsson. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1965.
- . *Orknøboernes saga*, oversat Jens Peter Ægidius, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2002.
- PETRUS VENERABILIS: *The Letters of Peter the Venerable*, red. Giles Constable. 2 bd. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967.
- ROSKILDEKRØNIKEN, oversat og kommenteret af Michael H. Gelting. 2. udg. Højbjerg: Wormianium 2002.
- SAGA HEIÐREKS KONUNGS ins vitra: *The Saga of King Heidrek the Wise*, red. og oversat med indledning, noter og appendikser af Christopher Tolkien, London: Nelson 1960.
- SAXO GRAMMATICUS: *Gesta Danorum*, red. Karsten Friis-Jensen, oversat Peter Zeeberg. 2 bd. København: Dansk Sprog- og Litteraturselskab 2005.
- SNORRE STURLASON: *Heimskringla, Norges Kongesagaer*, oversat Johannes V. Jensen & Hans Kyrre. 3 bd. København: Gyldendal 1948.
- . *Heimskringla*, red. Bjarni Aðalbjarnarson. 3 bd. Íslensk fornrit 26–28, Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1941–1951.

- THEODORICUS MONACHUS: *An Account of the Ancient History of the Norwegian Kings*, oversat David og Ian McDougall med en introduktion af Peter Foote. London: Viking Society for Northern Research, 1998.
- URKUNDEBUCH DES ERZSTIFTS MAGDEBURG, del 1: 937–1192, red. F. Israël med W. Möllenberg, Magdeburg: Hrgs. Von der Landesgeschichtliche Forschungsstelle für die Provinz Sachsen und für Anhalt, 1937.
- WALTER AF THÉOURENNE: *Vita Karoli Comitis Flandriae*, red. R. Koepke. I *Monumenta Germaniae Historia, Scriptores*, bd. 12: 531–561.

Sekundærlitteratur

- ANDERSSON, Karin. 1983. "Kalmarkustens kyrkor under tidig medeltid". *Hikuin* 9: 189–202.
- ANDERSSON, Karin *et al.* 1990. "Dendrokronologisk datering av några öländska kyrkor". *Hikuin* 17: 183–200.
- BERRY, Virginia G. 1956. "Peter the Venerable and the Crusades". I Giles Constable m.fl. (red.), *Petrus Venerabilis 1156–1956, 141–162*. Rom: Orbis Catholicus – Herder, 1956.
- BLOMKVIST, Nils. 1978. "De äldste urkunderna om Kalmar". *Historisk Tidskrift* (Stockholm) 98: 129–155.
- . 2005. *The Discovery of the Baltic: The Reception of a Catholic World-system in the European North (AD 1075–1225)*. Leiden: Brill.
- BØGH, Anders. 2008. "Korståge? Om den nyere korstogsbevægelse i dansk historieskrivning – samt en anmeldelse". *Historisk Tidsskrift* (København) 108.1: 175–187.
- BOUCHARD, Constance Brittain. 1987. *Sword, Miter, and Cloister: Nobility and the Church in Burgundy, 980–1198*. Ithaca: Cornell University Press.
- BRENGAARD, Carsten. 1982. *Muren om Israels hus: Regnum og sacerdotium i Danmark 1050–1170*, København: Gad.
- BRING, Ebbe Samuel. 1827. *Om Valfarterna och Korstågen från Skandinavien till Heliga Landet: en historisk Undersökning*. Lund: Berlingska Boktryckeriet.
- CHRISTENSEN, Aksel E.: 1977. "Tiden 1042–1241". I Inge Skovgaard-Petersen *et al.* (red.): *Danmarks Historie, bd. 1: Tiden indtil 1340*, 211–399. København: Gyldendal.
- CONSTABLE, Giles. 1954. "Petri Venerabilis sermons tres". *Revue Bénédictine* 64: 224–272.
- . 1999. "The Place of the Magdeburg Charter of 1107/08 in the History of Eastern Germany and of the Crusades". I Franz J. Felten *et al.* (red.), *Vita Religiosa im*

- Mittelalter: Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag, 283–299. Berlin: Duncker und Humblot.
- . 2009. *Crusaders and Crusading in the Twelfth Century*. Aldershot: Ashgate.
- COWDREY, H.E.J. 1978. "Two Studies in Cluniac History, 1049–1126". *Studi Gregoriani* 11: 1–298.
- DOXEY, Gary B. 1996. "Norwegian Crusaders and the Balearic Islands". *Scandinavian Studies* 68: 139–160.
- ELLEHØJ, Svend. 1965. *Studier over den ældste norrøne historieskrivning*. København: Munksgaard.
- FONNESBERG-SCHMIDT, Iben. 2007. *The Popes and the Baltic Crusades 1147–1254*. Leiden: Brill.
- FRIIS, Aage et al. (red.). 1927. *Det danske Folks Historie*, bd. 2. København: Chr. Eriksen.
- GALLÉN, Jarl. 1993. *Det «Danska itinerariet»: Franciskansk expansionsstrategi i Östersjön*, red. John H. Lind. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- GEBHARDI, Ludwig Albrecht. 1778. *Kongerigerne Danmarks og Norges samt Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie indtil vore Tider*. Odense: Chr. Iversen.
- GELTING, Michael H. 2004. "Da Eskil ville være ærkebiskop af Roskilde. Roskildekrøniken, *Liber daticus Lundensis* og det danske ærkesædes ophævelse 1133–1138". I Peter Carelli et al. (red.), *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, 181–229. Göteborg: Makadam.
- HAASTRUP, Ulla. 2015. "Stifterbilleder og deres ikonografi i danske 1100-tals fresker. Kong Niels og dronning Margrethe Fredkulla malet i Vä kirke (1121–22) og elleve andre kirker med stifterfigurer". *ICO: Iconographisk post. Nordisk tidskrift för bildforskning* 115.4: 4–48.
- HAASTRUP, Ulla, et al. 2016. "Dronning Margrethe Fredkulla. Politisk magthaver og mæcen for byzantinsk kunst i danske kirker i 1100-tallets begyndelse". I Lars Hermanson et al. (red.), *Medeltidens genus: Kvinnor och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle. Norden och Europa ca. 300–1500*, 29–73. Göteborg: Kriterium.
- HEHL, Ernst-Dieter. 1980. *Kirche und Krieg im 12. Jahrhundert: Studien zu kanonischem Recht und politischer Wirklichkeit*. Stuttgart: Hiersemann.
- . 1994. "Was ist eigentlich ein Kreuzzug?" *Historische Zeitschrift* 259.2: 297–336.
- HOUSLEY, Norman. 1992. "Jerusalem and the Development of the Crusade Idea, 1099–1128". I Benjamin Z. Kedar (red.), *The Horns of Hattin*, 27–40. Jerusalem: Society for the Study of the Crusades and the Latin East.

- . 2002. *Religious Warfare in Europe 1400–1536*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2006. *Contesting the Crusades*. Malden, MA: Blackwell.
- JANSON, Henrik. 1998. *Templum Nobilissimum: Adam av Bremen, Uppsalatemplet och konfliktlinjerna i Europa kring år 1075*. Göteborg: Historiska Institutionen, Göteborgs Universitet.
- . 2000. “Kring kungakronikan i Hervararsaga”. I Stina Hansson *et al.* (red.), *Gudar på jorden: festschrift til Lars Lönnroth, 181–194*. Stockholm: Brutus Östlings Bogförlag.
- JENSEN, Carsten Selch. 2018. *Med ord og ikke med slag. Teologi og historieskrivning i Henrik af Letlands krønike (ca. 1227)*. København: Gad.
- JENSEN, Janus Møller. 2000. “Danmark og den hellige krig: en undersøgelse af korstogsbevægelsens indflydelse på Danmark ca. 1070–1169”. *Historisk Tidsskrift* (København) 100.2: 285–328.
- . 2003. “Peregrinatio sive Exeditio: Why the First Crusade was not a Pilgrimage”. *Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean* 15: 119–137.
- . 2007a. *Denmark and the Crusades, 1400–1650*. Leiden: Brill.
- . 2007b. “Denmark and the First Crusades: the impact of crusade ideology in Denmark in the first half of the twelfth century”. *Nordic Historical Review* 4: 82–100.
- . 2011. “Korstågen letter. Historiografiske perspektiver i nyere dansk korstogsforskning”. I Janus Møller Jensen (red.), *Korstogsgrøden. Nye danske korstogsstudier*, 1–22. Nyborg: Østfyns Museer.
- . 2012. “Fra korsfarer til skurk – Saxo, Erik Emune og korstogene”. I Per Andersen *et al.* (red.), *Saxo og hans samtid, 133–154*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- . 2013. “King Erik Emune (1134–1137) and the Crusades. The Impact of Crusading Ideology on Early Twelfth-Century Denmark”. I Kurt Villads Jensen *et al.* (red.), *Cultural Encounters During the Crusades, 91–104*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- JENSEN, KURT VILLADS. 2001. “Denmark and the Second Crusade: the formation of a crusader state?” I Jonathan Phillips *et al.* (red.), *The Second Crusade: Scope and Consequences*, 164–179. Manchester: Manchester University Press.
- . 2002. “The Blue Baltic Border of Denmark in the High Middle Ages: Danes, Wends and Saxo Grammaticus”. I David Abulafia *et al.* (red.), *Medieval Frontiers: Concepts and Practices, 173–193*. Aldershot: Ashgate.

- . 2003. "Korstog og kolonisering. Ideologi og praksis i skandinaviske krige i højmiddelalderen". I Knut P. L. Arstad (red.), *Krigføring i middelalderen: Strategi, ideologi og organisasjon ca. 1100–1400*, 128–145. Oslo: Forsvarsmuseet.
- . 2004. "Danske korstog før og under korstogstiden". I Peter Carelli *et al.* (red.), *Ett annat 1100-tal: Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, 246–283. Göteborg: Makadam.
- . 2011. *Korstog ved verdens yderste rand: Danmark og Portugal ca. 1000 til ca. 1250*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- JONES, Gwyn. 1986. *The Norse Atlantic Saga*. 2. udg. Oxford: Penguin.
- JOTISCHKY, Andrew. 2004. *Crusading and the Crusader States*. London: Pierson/Longman.
- KNOCH, Peter. 1974. "Kreuzzug und Siedlung: Studien zum Aufruf der Magdeburger Kirche von 1108". *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 23: 1–33.
- LAGERBRING, Sven. 1773. *Swea Rikes Historie*, bd. 2. Stockholm: Carl Stolpe.
- LIND, John H. 1992. "De russiske æfteskaber. Dynasti- og alliancepolitik i 1130'ernes danske borgerkrig". *Historisk Tidsskrift* (København) 92: 225–263.
- . 2005. "Puzzling Approaches to the Crusading Movement in Recent Scandinavian Historiography: Danish historians on crusades and source editions as well as a Swedish historian on crusading in Finland". I Tuomas M. S. Lehtonen *et al.* (red.), *Medieval History Writing and Crusading Ideology*, 264–283. Helsinki: Finnish Literature Society.
- LIND, John H., *et al.* 2006. *Danske korstog: Krig og mission i Østersøen*, 2. udg. København: Høst & Søn.
- . 2012. *Jerusalem in the North: Denmark and the Baltic Crusades*. Turnhout: Brepols.
- LÖNNROTH, Lars. 1996. "En fjärran spegel: västnordiska berättande källor om svensk hedendom och om kristningsprocessen på svenskt område". I Bertil Nilsson (red.), *Kristnandet i Sverige: gamla källor och nya perspektiv*, 141–158. Uppsala: Lunne böcker.
- MUNCH, P. A. 1855. *Det norske Folks Historie*, bd. 2.2. Christiania: Christian Tønsberg.
- MÜNTER, Friedrich. 1798. "Allgemeine Bemerkungen über die Theilnahme der nordischen Völker an den Krezzügen, und deren Wirkungen auf die Kultur den Nordens". I Friedrich Münter, *Vermischte Beyträge zur Kirchengeschichte*, 355–384. København: Profft und Storch.
- NEDKVITNE, Arnved. 2002. "Hvorfor dro middelalderens skandinaver på korstog?" *Den Jyske historiker* 96: 114–129.

- NILSSON, Bertil. 1998. *Missionstid och tidlig medeltid* [= Lennart Tegborg (red.): *Sveriges Kyrkohistoria, bd. 1*]. Stockholm: Verbum.
- NYBORG, Ebbe. 2018. "Danske kalkmalerier som kilder til forholdet mellem Norden og Byzans i 1100-tallet: En diskussion af seks nylige bidrag". *Historisk Tidsskrift (København)* 118.1: 203–216.
- O'CALLAGHAN, Joseph F. 2003. *Reconquest and Crusade in Medieval Spain*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- PALUDAN, Helge: 1966-67. "Flos Danie. Personer og standpunkter i dansk politik under kong Niels". *Historie. Jyske Samlinger*, ny rk., 7: 497–525.
- PARTNER, Peter. 1998. *God of Battles: Holy Wars of Christianity and Islam*. London: Princeton University Press.
- PETERSOHN, Jürgen. 1979. *Der südliche Ostseeraum im kirchlich-politischen Kräftespiel des Reichs, Polens und Dänemarks vom 10. bis 13. Jahrhundert: Mission Kirchenorganisation – Kultpolitik*, Köln: Böhlau.
- PHILLIPS, Jonathan. 2007. *The Second Crusade: Extending the Frontiers of Christendom*. Yale: Yale University Press.
- PURKIS, William J. 2008. *Crusading Spirituality in the Holy Land and Iberia*. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- RIANT, Paul. 1865. *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte au temps des croisades*. Paris: Impr. de A. Lainé et J. Havard.
- . 1868. *Skandinavernes Korstog og Andagtsreiser til Palæstina (1000–1350)*. København: J. H. Schubotes Boghandel.
- RILEY-SMITH, Jonathan. 1986. "The Venetian Crusade of 1122-1124". I Gabriella Airaldi et al. (red.), *I comuni italiani nel regno crociato di Gerusalemme. Atti del Colloquio "The Italian Communes in the Crusading Kingdom of Jerusalem" (Jerusalem, May 24–May 28, 1984)*, 337–350. Genua: Università di Genova, Istituto di Medievistica.
- . 1998. *The First Crusaders, 1095–1131*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROCHE, Jason T. et al. (red.). 2015. *The Second Crusade: Holy War on the Periphery of Latin Christendom*. Turnhout: Brepols.
- SAWYER, Peter. 1991. *När Sverige blev Sverige*, oversat og bearbejdet af Birgit Sawyer. Alingsås: Viktoria Bokförlag.
- SCHILLING, Beate. 1998. *Guido von Vienne – Papst Calixt II*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung.
- SEAVER, Kirsten A. 1996. *The Frozen Echo: Greenland and the Exploration of North America, ca. A.D. 1000–1500*. Stanford: Stanford University Press.

- SEEGRÜN, Wolfgang 1967. *Das Papsttum und Skandinavien bis zur Vollendung der nordischen Kirchenorganisation (1164)*. Neumünster: Karl Wachholtz.
- SKYUM-NIELSEN, Niels. 1971. *Kvinde og Slave*. København: Munksgaard.
- SPORZYŃSKI, Darius von Güttner. 2009. "The Idea of Crusade and the Piasts during the First and Second Crusades". I Józef Dobosz (red.), *The Church in the Monarchies of the Přemyslids and the Piasts, 139–150*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- . 2014. *Poland, Holy War and the Piast Monarchy, 1100–1230*. Turnhout: Brepols.
- . 2015. "Poland and the Second Crusade". I Jason T. Roche et al. (red.), *The Second Crusade: Holy War on the Periphery of Latin Christendom, 115–154*. Turnhout: Brepols.
- STROLL, Mary. 2004. *Calixtus II (1119-1124): A Pope born to rule*. Leiden: Brill.
- SUNDQVIST, Olof. 2002. *Freyr's offspring: Rulers and Religion in Ancient Svea Society*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- SVENUNGEN, Pål Berg. 2016. *Norge og korstogene: En studie av forbindelsene mellom det norske riket og den europeiske korstogsbevegelsen, ca. 1050–1380*. Upublisert ph.d. afhandling. Universitetet i Bergen.
- TORFÆUS, Tormod. 1711. *Historia rerum Norvegarum*. København.
- TUNBERG, Sven. 1926. *Äldre Medeltiden* [=Samuel Ebbe Bring et al. (red.), *Sveriges historia till våra dagar, bd. 2*]. Stockholm: P. A. Norstedt.
- TYERMAN, Christopher J. 1998. *The Invention of the Crusades*, Basingstoke: Macmillan.
- . 2006. *God's War: A New History of the Crusades*. London: Allen Lane.
- . 2011. *The Debate on the Crusades*. Manchester: Manchester University Press.
- WEIBULL, Lauritz. 1914–23. "Den skånska kyrkans äldsta historia". *Historisk Tidskrift för Skåneland* 5: 109–246.
- WIENBERG, Jes. 2003. "Østersøens flertydige kirker". *Bornholmske samlinger* 2003: 10–35.
- WIENBERG, Jes. 2017. "Conspicuous Architecture: Medieval Round Churches in Scandinavia". I Janna Harjula et al. (red.), *Sacred Monuments and Practices in the Baltic Sea Region: New Visits to Old Churches, 2–31*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- WILLIAMS, Henrik (red.). 1993. *Möres kristnande*. Uppsala: Lunne.
- WOLLASCH, Joachim. 1997. "Das Schisma des Abtes Pontius von Cluny". *Francia* 23.1: 31–52.

Summary

This article places the so-called Kalmar expedition 1123 or 1124 conducted by the Danish and Norwegian kings Sigurd Jorsalafarer and Niels known only from the works *Ágrip* and *Heimskringla* within the general framework of crusading activities and expeditions in both the Holy Land and the Iberian Peninsula in the years 1120–1126 initiated by Pope Calixtus II. It argues that the saga's description of the religiously motivated objective of the campaign as the conversion of the heathen inhabitants in the Möre region around Kalmar does indeed reflect that religion and crusading ideas had become part of the struggle for power and expansion in Scandinavia as early as the 1120s. Taken together the sources suggest that Denmark and Norway formed part of the political and family networks which played an important role in the extension and organization of the crusade in the first decades of the twelfth century. There would then be nothing strange in extending the crusades of 1120–1126 to include the war against the heathen Swedes in the north. Even if the fronts were not coordinated in the sense that they were part of papal policy and a coordinated crusade effort, and even if the campaigns in Spain and the Sweden came about as a result of the local political situation, the connections suggest that it is indeed possible to see the Kalmar expedition as a part of the crusades being organized in the years between 1120 and 1126. In this sense, it can be argued that the crusade of Calixtus II had a northern front more than twenty years earlier than this is normally said to have happened with the preaching of the Second Crusade. It thus contributes to the current more general debate concerning how crusade ideology was used and influenced conflicts in different frontier regions of Christendom in the first half of the twelfth century by taking Scandinavia as an example.

Janus Møller Jensen er museumsdirektør på Koldinghus. Ph.d. i korstogenes historie med afhandlingen *Denmark and the Crusades, 1400–1650* udgivet af Brill i 2007. Har udgivet en række bøger og artikler om korstogenes historie med særlig fokus på korstogenes betydning i Skandinavien i et internationalt perspektiv, korstogshistoriografi og korstogenes betydning efter Reformationen. Seneste relevante publikationer omfatter som redaktør *The Second Crusade: Holy War on the Periphery of Latin Christendom* (Turnhout: Brepols, 2015, med Jason T. Roche), *Krig, korstog og kultur møder i 1700-tallet* (Nyborg: Østfyns Museer, med Carsten Selch Jensen) og *Fighting for the Faith. The Many Crusades* (Stockholm: Runica et mediævalia, 2018, med Kurt Villads Jensen og Carsten Selch Jensen) og artiklen "Martyrs for the faith: Denmark, the Third Crusade, and the Fall of Acre in 1191" i John France (red.), *Acre and Its Falls. Studies in the History of a Crusader City*, Leiden: Brill, 2018: 49–68. **E-mail:** januj@koldinghus.dk
